

**ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В ГАЛУЗІ
ОСВІТИ ТА ЇЇ СКЛАДОВИХ**

Васильєва Тетяна Анатоліївна¹, д. е. н., професор, директор ННІ ФЕМ ім. О. Балацького, tavasilyeva@fem.sumdu.edu.ua

Воронцова Анна Сергіївна², к.е.н., науковий співробітник, асистент кафедри міжнародних економічних відносин ННІ БТ «УАБС», a.vorontsova@uabs.sumdu.edu.ua

Майборода Тетяна Миколаївна³, асистент кафедри управління, t.majboroda@management.sumdu.edu.ua

¹⁻³Сумський державний університет, м. Суми

На сьогоднішній день жоден сектор господарювання в країні не може ефективно функціонувати без належного забезпечення фінансовими ресурсами, врегульованого на рівні державної політики. Освітня система не є виключенням, адже від того, як розподілені різного характеру кошти, залежить розвиток та діяльність освітніх установ та провайдерів. Враховуючи, що знання або інтелектуальний ресурс та їх розвиток і застосування в економіці знань набувають все більшого значення для соціально-економічного розвитку як на мікро-, так і на макрорівнях, підтверджується актуальність даної теми дослідження.

В роботі було ґрунтовно досліджено узагальнюючу сутність державної фінансової політики на основі аналізу наукових праць численних науковців, виділено основні підходи до встановлення суб'єкту та об'єкту фінансової політики та досліджено їх суть. Окремо розглянуто основні складові фінансової політики за різними ознаками та встановлено місце в них галузі освіти, її основні завдання та принципи. Автори в даній статті аналізують основні підходи науковців щодо сутності фінансового механізму як засобу реалізації фінансової політики, та основні його складові, в тому числі фінансове забезпечення. Додатково було розглянуто основні форми фінансового забезпечення галузі освіти, що формує базу для подальших досліджень у цій сфері.

DOI: 10.21272/1817-9215.2017.4-24

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Забезпечення стійкого зростання та сталого розвитку є одними із основних завдань державної економічної політики для будь-якої країни світу. В умовах переходу суспільства на нову фазу розвитку – так зване «інформаційне» суспільство або ж суспільство знань, де найвищими цінностями виступають інформація та знання, а можливість їх швидко генерувати та ефективно використовувати є основою конкурентної переваги для країни та передумовою соціально-економічного зростання, відбувається зміна і економічної системи на так звану економіку знань.

В основу економіки знань покладено переважання високотехнологічних галузей, розвиток переважно інтелектуальних послуг, що вимагає формування якісно нової системи освіти впродовж усього життя людини. Враховуючи, що у фінансовій сфері відбуваються процеси акумуляції, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, фінансовій політиці приділяється все більше уваги як одному з дієвих інструментів швидкого впливу на соціально-економічні процеси та розвиток будь-якої сфери діяльності, у тому числі і освітньої.

Фінансування освіти є однією з найбільш важливим функцій держави, яка забезпечує формування умов для функціонування та розвитку освітнього сектору. Окрім цього, в наукових колах доведено, що видатки на освіту (як вид продуктивних

витрат) сприяють забезпеченню розвитку наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, а також мають численні віддачі від інвестицій в освіту і синергетичні позитивні екстерналії. Все це зумовлює необхідність розгляду освітнього сектору через призму інструментів фінансової політики та становить актуальність теми дослідження.

З огляду на це метою даної статті є систематизація теоретичних підходів до визначення сутності та основних рис фінансової політики як основного вияву державної політики, а також дослідження основних механізмів її реалізації на різних рівнях.

Теоретичним дослідженням основних засад фінансової політики загалом та окремих її складових були присвячені фундаментальні праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, визначення місця фінансової політики та її складових в загальній системі фінансів досліджували Бабич А. М., Павлова Л. Н. [3], Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. [4], Балабанов І. Т. [5], Василик О. Д. [8], Загорський В. С., Вовчак О. Д., Благун І. Г., Чуй І. Р. [15], Ковальчук С. В., Форкун І. В. [18], Стойко О. Я., Дема Д. І. [38], Юхименко П. І. [41], Родіонова В. М. [43], Школьник І. О., та ін. [45], Юрій С. І. [47] та багато інших. Питання взаємозв'язку та взаємодії фінансової політики з іншими сферами діяльності стали об'єктом досліджень Хатера Дж. [1], Азаренкової Г. М. [2], Боронос В. Г. [6], Бурденюка Т., Свірського В. [7], Григорської О. С. [9], Дехтяр Н. А. та ін. [11], Дерев'янка О. Г. [12], Діденко Є. О., Невмержицької С. М. [13], Зимовця В. В. [16], Кириленко В. В. [17], Крупки А. [21], Москаля О. І. [24], Петрушенка Ю. М. [28], Пігуль Н. та ін. [29] та багатьох інших. Аналіз зазначених вище праць дозволяє сформулювати власне уявлення про досліджувану проблему та систематизувати основи для формування системи фінансового забезпечення галузі освіти, що є недостатньо дослідженим в науковій економічній літературі.

Поняття фінансова політика поєднує у собі дві категорії: «фінанси» і «політика». Відповідно до словника української мови, політика – це «цілі й завдання, що їх ставлять суспільні класи в боротьбі за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань; загальний напрямок, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії» [37]. Тобто, фінансову політику умовно можна розглядати як напрям діяльності держави щодо управління фінансами. Розглянемо більш детально сутність другої категорії.

Згідно з теоретичними основами фінансової науки, фінанси можна розглядати з декількох точок зору:

- «як економічна категорія – це система економічних відносин, що виникають з приводу розподілу і перерозподілу вартості ВВП та створення централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для виконання функцій держави, ведення безперервного процесу виробництва та соціального захисту населення;
- як явище, вони відображають рух реальних грошових потоків;
- за матеріальним змістом – це фонди грошових коштів, джерелом формування яких є фінансові ресурси» [45].

У даному визначенні фінансів як економічної категорії підкреслюється їх розподільча функція, що вважається основоположною. Окрім цього, фінанси виконують контрольну функцію, суть якої полягає в контролі за обмінно-розподільчими відносинами суб'єктів економіки.

Отже, фінанси є комплексною та багатосторонньою категорією, що впливає як на економічну, так і на соціальну сфери та охоплює різносторонні суспільні відносини.

Проаналізуємо основні підходи науковців до трактування поняття «фінансова політика» як економічної категорії в науковій літературі та зробимо наступні висновки:

1. Під узагальнюючою сутністю фінансової політики розуміється:

– система чи сукупність заходів (Кириленко В. [17], Комишан А. І. [20], Лазебник Л. Л. [22], Малишко В. В., Пучко А. О. [23], Загорський В. С., Вовчак О. Д., Благун І. Г., Чуй І. Р. [15]);

– сфера чи напрям діяльності держави (Василик О. Д. [8], Григорська О. С. [9], Зимовець В. В. [16]);

– сукупність фінансових відносин та управлінських рішень (Боронос В. Г. [6], Юхименко П. І. [51]);

– стратегічний курс розвитку держави (Радіонов Ю. Д. [32]);

– управління фінансовими ризиками держави (Хатер Дж. [1]);

2. Під керуючою системою (суб'єктом) фінансової політики прийнято виділяти державу (в особі спеціальних органів, як органи державної і місцевої влади, центральний банк тощо), деякі наукові джерела (Загорський В. С., Вовчак О. Д., Благун І. Г., Чуй І. Р. [15], Петрушевська В. В. [27]) розглядають додатково суб'єктів господарювання.

На окрему увагу заслуговує погляд Петрушенка Ю. М., який у своїй роботі досліджує фінансову політику на рівні територіальних громад і підкреслює її полісуб'єктність, він зазначає: «в основу фінансової політики покладено сумісно-роздільну діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування та індивідуальних суб'єктів (жителів, місцевого бізнесу, громадських організацій тощо). Сумісність цієї діяльності полягає у спільній спрямованості на досягнення цілей місцевого розвитку, роздільність – у виконанні відмінних завдань у цьому процесі, пов'язаних із забезпеченням різних інтересів» [28].

3. Під керованою системою (об'єктом) фінансової політики в твердженнях науковців також немає однозначного трактування. Аналізуючи джерела було виділено наступні: фінанси (Василик О. Д. [8], Зимовець В. В. [16] тощо); фінансові ресурси (Григорська О. С. [9], Малишко В. В., Пучко А. О. [23] тощо); фінансові відносини (Боронос В. Г. [6]); фінансові потоки (Григорська О. С. [9], Лазебник Л. Л. [22]); фінансову систему (Комишан А. І. [20]) тощо.

Враховуючи такий широкий перелік категорій, пропонуємо дослідити та розмежувати в нашій роботі ці поняття об'єктів фінансової політики.

Відповідно до основ теорії фінансів, матеріальний зміст фінансів характеризують фінансові ресурси, що в той же час є матеріальними носіями фінансових відносин.

На думку групи дослідників на чолі з Бандуркою О. М., Коробовою М. Я. під фінансовими ресурсами слід розуміти «централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і призначені для використання відповідно до завдань соціально-економічного розвитку суспільства та окремих підприємств» [48]. Дане визначення відображає макрорівневий підхід, адже розглядає фінанси на державному рівні.

Гудзь О. розглядає їх на макрорівні окремого суб'єкта господарювання як «сукупність високоліквідних наявних активів, які перебувають у розпорядженні підприємства й призначені для виконання фінансових зобов'язань і розширеного відтворення» [10].

На нашу точку зору, найбільш повним визначенням фінансових ресурсів є підхід Сінановича Д. Е., що розглядає дане поняття на двох рівнях:

– «на макрорівні: ресурси, які формуються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою забезпечення розширеного відтворення і задоволення інших суспільних потреб; сукупність грошових коштів у фондовій, не фондовій або матеріалізованій формі;

– на мікрорівні: сукупність грошових коштів, які перебувають у фондовій, нефондовій формі або перетворені у відповідну матеріалізовану форму і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення поточних витрат і витрат щодо забезпечення розширеного відтворення» [36].

Дане визначення враховує розгляд фінансових ресурсів на різних рівнях та передбачає врахування їх можливих форм (фондова, не фондова тощо).

Виходячи з наведених вище визначень, під фінансовими відносинами слід розглядати систему економічних відносин, яка пов'язана з формуванням і використанням фінансових ресурсів з метою:

- виконання державою своїх функцій (економічних, соціальних, політичних тощо);
- забезпечення розширеного відтворення на різних рівнях;
- задоволення потреб держави, суб'єктів господарювання, населення.

Фінансові відносини виникають як на рівні централізованих фінансів (рівень бюджетної системи та позабюджетних фондів) та децентралізованих фінансів (рівень позадержавного сектора: суб'єктів господарювання, населення, громадських організацій тощо).

Тобто, об'єктом фінансових відносин є безпосередньо фінансові ресурси, а суб'єктом – фізичні і юридичні особи, держава, окремі ланки фінансової системи тощо.

Фінансові потоки розглядають як «цілеспрямований рух, зміна (обсягів, типів, форм та видів) фінансових ресурсів певного суб'єкта господарювання, що здійснюється спільно з відповідними його грошовими потоками (еквівалентні фінансові потоки) або без них (без еквівалентні фінансові потоки), але обов'язково з урахуванням фактору часу, та відображає ліквідність зазначених фінансових ресурсів» [2].

Заслугує на увагу науковий доробок Пасінович І. І. [26], яка виділяє наступні особливості фінансових потоків:

- фінансові потоки сприяють взаємодії суб'єктів економіки на різних рівнях та покладені в основу їх фінансових відносин;
- фінансові потоки є вираженням руху різних форм фінансових ресурсів даних суб'єктів, які необхідні їм для функціонування та розвитку;
- рух фінансових потоків може відбуватися як напряму між суб'єктами економіки, так і через посередників;
- характер руху фінансових потоків може мати як продуктивний, так і деструктивний напрямок;
- фінансові потоки мають вплив на економічні процеси.

Найбільш узагальненим об'єктом фінансової політики, який зустрічається в проаналізованих підходах науковців є фінансова система. Загальноприйнятим підходом до її розуміння є виділення двох її ознак:

- за внутрішньою будовою, фінансова система – це сукупність відносно відокремлених, взаємопов'язаних фінансових відносин, які відображають специфічні форми та методи розподілу та перерозподілу ВВП;
- за організаційною структурою це сукупність фінансових органів та інститутів, які здійснюють управління грошовими потоками [18].

Проаналізувавши наявні теоретичні підходи, можна сказати, що поняття фінансова політика є досить багатограним та всі визначення в тій чи іншій мірі розкривають її сутність, залежно від сфери досліджень.

Не менш важливим питанням при розгляді особливостей реалізації фінансової політики є дослідження окремих її складових.

За тривалістю періоду і характером завдань в теорії фінансів виділяти дві складові:

- фінансова стратегія – довгостроковий курс фінансової політики, який передбачає вирішення масштабних завдань, визначених соціально-економічною стратегією (наприклад, формування національної чи регіональної стратегії розвитку освіти тощо);
- фінансова тактика – поточна політика, яка спрямована на вирішення завдань окремого етапу розвитку суспільства за допомогою перегрупування фінансових

ресурсів і зміни способів організації фінансових зв'язків [38] (наприклад, прийняття та виконання бюджету країни, територіальний перерозподіл фінансових ресурсів через бюджетну систему).

За функціональною класифікацією до структури фінансової політики відносять наступні складові (табл. 1).

Як можемо побачити з наведеної вище таблиці, всі науковці зійшлися в думці, що основними складовими фінансової політики є: бюджетно-податкова (діяльність держави у сфері оподаткування та державного бюджету), грошово-кредитна (діяльність держави у сфері грошового обігу і кредитних відносин) та боргова (діяльність держави у сфері управління державним боргом).

За висловлюванням О. М. Теліженко та В. Г. Боронос, «інші види політик є похідними або комбінаторними, які поєднують в собі окремі елементи фінансової політики і політику держави в інших сферах» [40].

У працях закордонних дослідників застосовуються окремі поняття: «фіскальна політика», яка зводиться до податкової і бюджетної політики, та «монетарна політика». На думку Зимовця В. В., таке розмежування пов'язано з виокремленням інституту центрального банку як незалежного від міністерства фінансів суб'єкта, що набуло особливого поширення у другій половині ХХ ст. в Європі [16].

Таблиця 1 – Основні підходи науковців щодо виділення складових фінансової політики

Складова фінансової політики	Бабич А.М., Павлова Л.Н. [3]	Боронос В. Г., Теліженко О. М. [40]	Василик О. Д. [8]	Діденко Є. О., Невмержицька С. М. [13]	Крупка А. [21]	Петрушевська В. В. [27]	Радіонов Ю. Д. [32]	Рогатенко Э. В. [33]	Юхименко П.І., Федосов В.М. та ін. [41]
Бюджетно-податкова		+	+	+	+		+		+
Грошово-кредитна	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Боргова		+	+						
Інвестиційна	+		+	+	+	+	+	+	+
Митна	+		+	+	+		+		+
Валютна				+			+		+
Соціальна	+								+
Зовнішньоторговельна									
Цінова									
У галузі страхування			+						+
У сфері фінансового ринку	+		+						
У сфері міжнародних фінансів			+						+

Останнім часом все більшу увагу в наукових колах почали приділяти фінансовій політиці у окремих галузях економіки. У рамках нашого дослідження вважаємо за необхідне виділити фінансову політику в галузі освіти, яку у роботі запропоновано розглядати як цілеспрямований напрям діяльності органів влади різних рівнів щодо розроблення та використання відповідного фінансового механізму, який може

застосовуватися в освітній сфері з метою досягнення стратегічних і тактичних цілей сталого розвитку країни, регіонів і територіальних громад.

Фінансову політику в галузі освіти розглядаємо як складову державної політики в галузі освіти, основною метою якої, відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні, є:

- підвищення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки;
- забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя [30].

Таким чином, виходячи з сутності державної фінансової політики в галузі освіти, її основні завдання можна сформулювати таким чином:

- створити умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина [31];
- забезпечити процеси формування, розподілу і використання оптимальних обсягів фінансових ресурсів на функціонування галузі освіти;
- сформувати систему належного регулювання, стимулювання і контролю за економічними і соціальними процесами в галузі освіти.

В основу побудови фінансової політики в галузі освіти в науковій літературі прийнято покладати наступні принципи [21]:

- системності – розуміння того, що заходи фінансової політики матимуть суттєвий вплив і на інші складові економічної політики та сфери діяльності держави;
- комплексності та сталості – заходи фінансової політики мають проводитися взаємопов'язано та взаємоузгоджено в різних напрямках освітньої галузі, бути гнучкими та поступовими;
- обґрунтованості – формування і реалізація політики має ґрунтуватися на основі наукових досліджень, статистичних даних та прогнозах, вітчизняних і міжнародних практик з метою задоволення потреб людини та суспільства;
- транспарентності – інформація про реалізацію заходів повинна бути у відкритому доступі та в доступній формі, управлінські рішення мають прийматися прозоро, що забезпечує підзвітність суб'єктів фінансової політики галузі освіти перед суспільством та суспільний діалог;
- гармонізації інтересів – узгодження заходи фінансової політики в галузі освіти як на загальнодержавному рівні, так і на місцевому;
- ефективності – націленість результатів фінансової політики на якісні зміни освітньої політики, які відповідають потребам суспільства;
- справедливості – неупереджене ставлення до розподільчих процесів в фінансових відносинах між різними суб'єктами та забезпечення соціальних гарантій, інклюзивності в освіті тощо.

Виходячи з цілей та стратегії фінансовою політики формується та підтримується відповідний фінансовий механізм, через який реалізується фінансова політика в будь-якій галузі. Структура й склад фінансового механізму «визначають ступінь розвитку економіки, певні національні особливості, історичні надбання, відносини власності, форми господарювання тощо. Ефективність фінансового механізму залежить від оптимальних фінансових рішень, спрямованих на вдосконалення соціально-економічних відносин, прискорення темпів зростання економіки та розвитку соціальної сфери» [32].

У тлумачному словнику поняття «механізм» (з грецької – машина, знаряддя) означає «внутрішню будову, систему чого-небудь чи сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище» [37]. Тобто, фінансовий механізм і є системою елементів, завдяки яким реалізовується фінансова політика на різних рівнях.

В економічній літературі відсутній єдиний підхід до визначення поняття фінансовий механізм. Розглянемо основні погляди науковців на дане поняття та згрупуємо їх у наступні підходи:

– інструментарний підхід – фінансовий механізм як сукупність форм, методів, важелів та інших інструментів за допомогою яких реалізується фінансова політика на різних рівнях (Базилевич В., Баластрик Л. [4], Василик О. М. [8], Балабанов І. Т [5], Юрій С. І. [47] тощо);

– організаційний підхід – як система організації фінансових відносин для реалізації фінансової політики з метою соціально-економічного розвитку (Дехтяр Н. А. [11], Поддєрьогін А. М. [46], Чорба П. М., Владика М. В., Гулько А. А. [49] тощо).

Щодо структури фінансового механізму в наукових колах також відсутній консенсус.

Серед радянських науковців-економістів найбільш поширеним був підхід В. Сенчагова [35], який до структури фінансового механізму поряд з фінансовими важелями та організаційно-правовим забезпеченням включав фінансове планування. Виділення цієї складової фінансового механізму було прямо пов'язано зі специфікою економічної системи СРСР, а саме з плановою адміністративно-командною економікою [7]. Проте повністю відкидати фінансове планування не є доцільним, адже перед фінансовим плануванням постають нові задачі щодо визначення фінансових можливостей держави та програм розвитку тощо.

Окрім того, в науковій літературі загальноприйнятим підходом є включення до структури фінансового механізму дві підсистеми: фінансово-кредитне забезпечення і фінансово-кредитне регулювання [11]. В інших дослідження зустрічався підхід, відповідно до якого структуру фінансового механізму формують фінансово-кредитне планування; фінансово-кредитні важелі; організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи [35], а також інформаційне забезпечення [46].

Більш узагальненим є виділення в фінансовому механізмі наступні дві складові: організаційну (включає елементи, необхідні для підготовки функціонування фінансового механізму: правове регулювання, інформаційна база, інституційне та організаційне забезпечення тощо) та функціональну підсистему (включає елементи необхідні для безпосереднього функціонування фінансового механізму через фінансове регулювання та фінансове забезпечення та їх форми) [34].

У структурі фінансового механізму важливе місце посідають такі складові, як фінансові методи, форми, інструменти та важелі щодо яких пропонуємо розглянути їх сутність та розмежування.

Під фінансовими методами розуміється «засіб впливу фінансових відносин на процеси суб'єктів господарювання та держави» [39] або ж «способи формування та використання фондів грошових коштів» [50]. До них в основному в наукових колах [7] відносять фінансове планування і фінансове прогнозування, фінансове регулювання та фінансовий контроль, фінансове забезпечення.

За визначенням С. І. Юрія, В. М. Федосова та інших, фінансове планування – діяльність щодо складання планів, формування і використання фінансових ресурсів на рівні підприємств, галузевих структур, адміністративно-територіальних одиниць, держави в цілому [47]. Дуже тісно з цим поняттям переплітається фінансовий контроль, адже він повинен проводитися як у період складання фінансових планів, а також по їх виконанню, що «спрямований на перевірку правильності вартісного розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу за відповідними фондами грошових коштів та їх цільовим використанням» [47]. Результати фінансового планування та контролю є основою для застосування фінансових важелів у вигляді стимулів чи санкцій. Фінансове планування в галузі освіти відбувається передусім на етапі складання кошторисів доходів і витрат навчальних закладів тощо.

Іншим методом виділено фінансове прогнозування, під яким прийнято розуміти «визначення обсягів та джерел фінансових ресурсів і базується на розробці прогнозів грошових надходжень та витрат відповідно до пріоритетів державної політики» [42]. Фінансове планування та прогнозування є тісно взаємопов'язаними і виступають основою для формування короткострокових та довгострокових цілей діяльності, стратегії розвитку суб'єкта тощо.

Фінансове регулювання являє собою систему регламентування розподільчих процесів у суспільстві, що дає можливість за допомогою відповідних фінансових інструментів здійснювати вплив на соціальні та економічні процеси з метою запобігання або усунення диспропорцій [8]. Фінансове регулювання полягає у встановленні методів розподілу фінансових ресурсів за допомогою різних інструментів (бюджетної, податкової політики тощо).

Відомі два методи розподільчих відносин: сальдовий, який характеризує бюджетне регулювання у складі фінансового, і нормативний – передбачає застосування методів бюджетного нормування та податкового регулювання. Вони визначають порядок та умови формування доходів і принципи фінансування, що є складовими елементами фінансового регулювання [44]. Основним методом фінансового регулювання галузі освіти є нормативний, що передбачає встановлення певних нормативів (наприклад, щодо розподілу освітніх субвенцій, фінансування ВНЗ тощо).

Фінансове регулювання в галузі освіти здійснюється за допомогою фінансових важелів, які впливають на розподіл фінансових ресурсів суб'єктів економіки. Фінансові важелі та інструменти – це «прийоми дії фінансових методів, конкретні форми розподілу і перерозподілу ВВП» [44] або ж це «такі фінансові засоби (податки, обов'язкові платежі, норми використання коштів у державних установах, відсотки за депозитами, кредитами, законодавчо встановлені фінансові вимоги до професійних учасників фондового ринку тощо), через які можна впливати на процеси формування фінансових ресурсів» [50]. Умовно їх поділяють на дві групи:

- стимулюючі (заохочувальні дії, пільги тощо);
- санкціонуючі (обмеження, штрафи, пені тощо).

На думку Тимошенко О. В., вибір і спосіб застосування тих чи інших інструментів фінансового регулювання має відповідати наявній макроекономічній ситуації в країні; узгоджувати цілі навчальних закладів, замовників та споживачів освітніх послуг; забезпечувати максимальний рівень ефективності та результативності реалізації відповідних державних програм у сфері освіти [42].

Звернемо увагу, що фінансове забезпечення є однією з провідних складових функціональної підсистеми фінансового механізму.

Відповідно до тлумачного словника, «забезпечення» означає матеріальні засоби до існування [37], а відповідно до словника фінансових термінів – «сукупність матеріальних та інших благ, які знаходяться у сфері обігу і служать матеріальною основою обігу нерозмінних грошових знаків» [25].

Розглянемо основні методологічні підходи до визначення дефініції «фінансове забезпечення» у таблиці 2.

Отже, в економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності фінансового забезпечення, яке розглядається як:

- метод фінансового механізму;
- відносини з приводу формування та використання фінансових ресурсів;
- метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток;
- метод покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів;
- сукупність грошових фондів тощо.

Зауважимо, що фінансове забезпечення відрізняється залежно від сфери господарювання і тому має свої особливості і щодо системи освіти.

Таблиця 2 – Основні підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення»

Джерело	Визначення
Василик О.Д. [8]	Визначена законодавством сукупність заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення певних цілей
Дікань Л.В. [14]	Сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами в залежності від розміру виробництва та фінансового становища
Козій І. С. [19]	Формування та використання фінансових ресурсів за допомогою оптимізації співвідношення всіх його форм і дає змогу створити такі обсяги фінансових ресурсів господарської діяльності, від яких підприємство мало б змогу функціонувати не тільки безбитково, але і підвищувати ефективність діяльності та зміцнювати економіку країни загалом
Москаль О. І. [24]	Сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність
Оспіщев В.І. [44]	Основний метод фінансового впливу на соціально-економічний розвиток, що регулюється на основі відповідної системи функціонування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування
Родіонова В.М. та інші [43]	Покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, що акумулюються суб'єктами господарювання і державою
Юрій С. І. [47]	Як формування цільових грошових фондів у достатньому розмірі та їх ефективне використання

Заслугове на увагу комплексне визначення фінансового забезпечення соціальної сфери авторів Н. Пігуль, О. Люта, А. Бойко, як цілісної системи організації фінансових відносин, які включають відповідні форми, методи та інструменти їх реалізації, в процесі мобілізації та розподілу фінансових ресурсів з метою створення умов для ефективного функціонування соціальної сфери в країні на основі вирішення відповідних завдань, зумовлених соціальними функціями держави [29].

На основі цього можемо сформулювати власне визначення фінансового забезпечення галузі освіти, під яким розуміємо метод фінансового механізму, спрямований на формування оптимальної системи форм та джерел фінансування з метою розвитку та ефективного функціонування освітньої сфери.

Відповідно до основ фінансів, основними формами фінансування галузі освіти у складі фінансового забезпечення вважають:

- самофінансування – передбачає використання власних коштів закладів освіти чи інших провайдерів освітніх послуг;
- зовнішнє фінансування, що умовно можна розділити на бюджетне (кошти державного чи місцевого бюджетів) та позабюджетне (кошти приватного сектора, третього сектора, домогосподарств тощо);
- кредитування та інші форми залучення коштів, тобто використання кредитних коштів тощо.

Як висновок, зазначимо, основним проявом фінансової політики в галузі освіти є її фінансовий механізм, який можна розглядати як:

- з однієї сторони як внутрішню систему управління фінансовими відносинами між окремими інституціями і органами державної, місцевої влади, бізнесу та громадою;

– з іншої сторони – як зовнішню інтегровану систему, що забезпечує формування, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів з метою впливу на соціально-економічний розвиток країни, регіону, громади тощо.

Одним із найбільш важливих його складових є фінансове забезпечення галузі освіти, що за допомогою різних джерел та форм фінансування сприяє формуванню оптимальної структури фінансових ресурсів для розвитку та ефективного функціонування освітньої сфери.

SUMMARY

Nowadays provision of financial resources, which are regulated on the level of state policy, is a vital part of effective functioning of every sector of the economy in the country. The educational system is not an exception, because the development and activity of educational institutions and its providers depends on how funds are distributed in different ways. Given that knowledge or intellectual resources and their development and application in the knowledge economy are becoming increasingly important for socio-economic development both at micro and macro levels, the relevance of this topic of research is confirmed.

In this work, the essence of state financial policy was investigated on the basis of the numerous scholars works analysis, the main approaches to establishing the subject and object of financial policy, and their essence were investigated. Consideration of the main components of financial policy was provided and it was established the place of education in them, its main tasks and principles. The authors of this article analyze the main approaches of scientists to the essence of the financial mechanism as a means of implementing financial policy, and its main components, including financial support. In addition, the main forms of financial support for the field of education were considered, forming the basis for further research in this area.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Huther J. (1999). An Integrated Approach to Government Financial Policy. New Zealand Treasury. Working Paper. 1999. № 08. 12 p.
2. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки економічних агентів: методологія та організація управління : автореф. дис. ... д-р екон. наук.: 08.00.08. Суми, 2007. 36 с.
3. Бабич А. М., Павлова Л. Н. Финансы: учебник. Москва : ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. 760 с.
4. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси : навч. посіб. / за ред. В. Д. Базилевич. Київ : Атіка, 2002. 368 с.
5. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента : учеб. пособие. Москва : Финансы и статистика, 1994. С. 512.
6. Боронос В. Г. Методологічні засади управління фінансовим потенціалом території : монографія. Суми : Сумський державний університет, 2011. 310 с.
7. Бурденюк Т., Свірський В. Теоретичні засади фінансового механізму. Економічний аналіз. 2012. Т. 10(2). С. 201-205.
8. Васлик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2003. 570 с.
9. Григорська О. С. Сутнісна характеристика фінансової політики держави. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2016. № 2 (30). С. 51-54.
10. Гудзь О. С. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ : ННЦ ІАЕ, 2007. 578 с.
11. Дехтяр Н. А., Люта О. В., Пігуль Н. Г. Фінансовий механізм діяльності суб'єктів господарювання : монографія. Суми : Університетська книга, 2011. 181 с.
12. Дерев'яно О. Г. Фінансово-кредитний механізм в системі стратегічного управління. Фінанси України. 1998. № 7. С. 28-34.
13. Діденко Є. О., Невмержицька С. М. Теоретико-методичні засади державної фінансової політики. Ефективна економіка. Дніпропетровськ : ДДАЕУ, 2017. № 2. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5440>.
14. Дікань Л. В., Голуб Ю. О. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела. Економіка розвитку. 2007. № 3 (43). С. 65-68.
15. Загорський В. С., Вовчак О. Д., Благуи І. Г., Чуй І. Р. Фінанси : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Київ : Знання, 2008. 247 с.
16. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку. Київ, 2010. 356 с.
17. Кириленко В. В. До питання про суть і функції фінансової політики держави. Світ фінансів. 2007. Вип. 4 (13). С. 94-99.
18. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси: навч. посібник. Львів : «Новий Світ-2000», 2006. 568 с.
19. Козій І. С. Місце і значення фінансового забезпечення в структурі фінансового механізму. НЛТУ. 2008. № 18.9. С. 223-229.
20. Комишан А. І. Фінансове право як нормативне забезпечення фінансової політики. Управління розвитком. 2014. №13. С. 136-139.
21. Крупка А. Теоретичні засади фінансової політики держави у галузі культури і мистецтва. Світ фінансів. 2013. Вип. 4. С. 50-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2013_4_8.
22. Лазебник Л. Л. Сутність та компоненти фінансової політики. Фінанси України. 2006. №1. С. 66-73.

23. Малишко В. В., Пучко А. О. Фінансова політика України на сучасному етапі. Траектория науки. 2017. Т. 3, № 1. С. 4.1-4.8.
24. Москаль О. І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук 08.04.01. Київ, 2001. 16 с.
25. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: у 2-х т. / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. 568 с.
26. Пасінович І. І. Фінансові потоки структурних перетворень та необхідність їх державного регулювання. Економічний аналіз. 2015. Том 22. № 1. С. 41-47.
27. Петрушевська В. В. Фінансова політика держави та її вплив на економічну активність суб'єктів господарювання. Економічний простір. 2014. № 85. С. 82-93.
28. Петрушенко Ю. М. Фінансова політика соціально-економічного розвитку територіальних громад : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Суми, 2015. 39 с.
29. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. Вісник Національного банку України. 2015. № 1. С. 30-35.
30. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. Дата оновлення: 25.06.2013. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
31. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 05.09.2017. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/paran149#n149>.
32. Радіонов Ю. Д. Фінансова політика та проблеми ефективності її реалізації в Україні. Наукові праці НДФІ. 2014. № 4 (69). С. 20-26.
33. Рогатенюк Э. В. Финансовая политика государства: сущность, направления и виды. Научный вестник: Финансы, банки, инвестиции. 2009. № 1 (2). С.40-44.
34. Савицька О. І. Розвиток фінансової політики з урахуванням особливостей формування зовнішньоторговельного обороту регіонів країни : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2016. 258 с.
35. Сенчагов В. К. Финансовый механизм и ее роль в повышении эффективности производства. Москва : Изд-во «Финансы», 1979. 61 с.
36. Сінанович Д. Е. Теоретичні підходи до визначення економічної сутності поняття «фінансові ресурси». Управління розвитком. 2014. № 10. С. 87-89.
37. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. 799 с.
38. Стойко О. Я., Дема Д. І. Фінанси: навч. посіб. / за ред. О. Я. Стойка. Київ : Алерта, 2017. 432 с.
39. Сунцова О. О. Фінансові методи в регулюванні економічного розвитку країни. Актуальні проблеми економіки. 2013. № 2. С. 29-33.
40. Теліженко О. М., Борнос В. Г. Узгодження основних складових реалізації фінансової політики в Україні. Вісник Сумського державного університету. 2013. № 1. С. 35-44.
41. Теорія фінансів: підручник / П. І. Юхименко та ін.; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
42. Тимошенко О. В. Особливості реалізації фінансового механізму системи вищої освіти України. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2009. № 1. С. 123-130.
43. Финансы / В. М. Родионова и др.; под ред. В. М. Родионовой. Москва : Финансы и статистика, 1993. 432 с.
44. Фінанси : навч. посібн. / О. П. Близнюк та ін., за ред. І. В. Оспіщева. Київ : Знання, 2006. 415 с.
45. Фінанси : практикум. І. О. Школьник, Н. А. Дехтяр, О. В. Люта та ін. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 218 с.
46. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін та ін.; наук. ред. А. М. Поддєрьогін. Київ : КНЕУ, 2000. 458 с.
47. Фінанси: вишкіл студії / С. І. Юрій та ін.; за аг. ред. С. І. Юрій. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 357 с.
48. Фінансова діяльність підприємства: підр. для студ. вищ. навч. закл. / Бандурка О. М. та ін. Київ : Либідь, 2002. 384 с.
49. Чорба П. М., Владыка М. В., Гулько А. А. Финансовая политика : учеб. пособ. / под ред. П. М. Чорба. Москва : Граница, 2010. 288 с.
50. Шутєєва О. Ю. Теоретичні засади визначення сутності фінансового забезпечення функціонування ринку цінних паперів. Фінансовий простір. 2013. № 3. С. 118-122.
51. Юхименко П. І. Сучасні тенденції та стратегія фінансової політики України. Фінанси України. 2005. №10. С. 101-111.

Надійшла до редакції 7 вересня 2017 р.